

SADETTİN ÖZÇELİK**

Tarihî Metinlerde Yuvarlak Ünlülerin Okunması Sorunu: Süheyl ü Nevbahâr'dan Örnekler*

The Problem Of Reading Rounded Vowels İn
Historical Texts: Examples From The Süheyl
Ü Nevbahâr

Ö Z E T

Arap harfli tarihî metinlerin okunma sorunlarının bir uvarlak ünlüler ile ilgilidir. Örnek olarak metinde **أوبى** şeklinde yazılmış olan bir biçimbirimini -anamlı bir kelime olarak- öli, ulı, üli şeklinde okunak mümkündür. Ancak söz konusu biçimbiriminde yazılmış olan vav harfinin aynı zamanda v ünsüzünü karşıladığını unutmamak gerekiyor. Yani söz konusu biçimbirim -anamlı bir kelime olarak- avlı, evli şeklinde de okunabilir. Bu durumda okuma şekillerinden hangisinin okuduğumuz metin için doğru veya geçerli olduğu, bağlama göre belirlenir veya anlaşılır. Böylece mümkün olan diğer iki okuma şekilleri elenir.

İşte bu bildiride Süheyl ü Nevbahâr'da yuvarlak ünlülerin yanlış okunmuş bazı örnekleri üzerinde durulacak, ortaya çıkan karışıklıklar ile sorunlar bağlam ve kelimelerin yapısı dikkate alınarak çözüme kavuşturulacaktır. Daha sonra yapılan yeni okuma teklifleri tanıklarla güçlendirilecektir. Böylece burada verilen örneklerden hareketle yuvarlak ünlülerin okunuşunda yapılan okuma yanlışları listelenerek gösterilecek ve metinler üzerinde yapılacak çalışmalarda yuvarlak ünlülerin doğru okunmasına bir katkı sunulmuş olacaktır.

A B S T R A C T

Some of the problems of reading the Arabic-letter historical texts are related to the rounded vowels. As an example, a grammatical morpheme written in the form of **أوبى**, it is possible to read in three ways: öli, ulı, üli and these are meaningful. However, it should not be forgotten that in this grammatical morpheme, the vav letter corresponds to the v consonant. In other words, the grammatical morpheme in question -as a meaningful word- can also be read as avlı, evli. In this case, it is understood or determined from context that what reading styles are true or valid for the text we are reading. Thus, the other two possible reading styles are eliminated.

In this study, some misreaded examples of rounded vowels in Süheyl ü Nevbahâr will be emphasized. In addition, the problems and confusion that arise will be solved by considering contexts and word structure. Later, new reading proposals will be strengthened with witnesses. Thus, from the examples given here, the reading mistakes made in the reading of the rounded vowels will be listed, and a contribution will be made to the correct reading of the rounded vowels in the text studies.

* Makalenin Geliş Tarihi: 16.10.2019 / Kabul Tarihi: 23.11.2019.

** Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, (sozcelik@dicle.edu.tr), Orcid Id: 0000 0002 7383 1804.

ANAHTAR KELİMELEER

Tarihî metinlerde yuvarlak ünlülerin okunması sorunu, yuvarlak ünlülerin sorunlu okunuşlarına Süheyl ü Neabahâr'dan örnekler.

KEYWORDS

The problem of reading rounded vowels in historical texts, examples from Süheyl ü Neabahâr to the incorrect readings of the rounded vowels.

0. Giriş

Tarihî metin okumanın çeşitli güçlükleri veya sorunları vardır. Öncelikle her metin müstensihinin kendine has el yazısı, metnin imlâ özellikleri ve okunabilirlik durumu önemlidir. Her eserin kendi konusuyla ilgili birtakım karakteristik özellikleri bulunduğu da söylenebilir. Metnin doğru okunması için bu tür konuların dikkate alınması gerekir.

Ayrıca bazı yazma eserlerin yerine göre farklı bakış açılarıyla okunması ve değerlendirilmesi gerekebilir. Mesela *Dede Korkut ve Süheyl ü Neabahâr* gibi aksiyon yüklü edebî metinlere birer tiyatro eseri gözüyle yaklaşılması ve bu gözle okunması metnin okunma sorunlarının aşılmasında önemli olabilir. Bu tür eserlerin sözlü gelenekle çok yakın ve ortak tarafları olduğu açıktır.

Sözlü geleneğe dayanan eserlerde ve mesnevilerde çok sık sürpriz olaylar geçer. Ayrıca bu tür eserlerde yazarın yer yer kestirmeler, özetlemeler, kısaltmalar kullanarak çok uzun cümlelerle anlatılabilecek konuları veya olayları çok kısa ve özlü şekilde ifade etmesi dikkat çeker. Aynı şekilde metinde kullanılmış olan özlü sözler, benzetmeler, hayaller, aktarmalar, telmihler vb. metin boyunca sürer gider. Metnin karakteristik özelliklerinin bulunması, metinde günümüzde kullanılmayan yapıların ve kalıpların yer alması gibi durumlar ayrı ayrı sorunlardır. Bu tür konuları dikkate almak metnin oku(n)ma sorunlarının çözümünü kolaylaştırabilir.

Bazı yanlış okumaların sebebi / örnekleri Arap alfabesiyle yazılışları aynı okunuşları farklı olan -aşağıda verilen *dügün-dögün* örneğinde olduğu gibi- kelimeler ile ilgilidir. Bununla ilgili ilginç bir başka örnek Dede Korkut'un Dresden nüshasında geçen, metinde şeklinde yazılmış ve yanlış olarak *öküz* şeklinde okunmuş olan *évüjüz* kelimesidir (Bk. Özçelik 2016/I: 508). Bir başka yanlış okuma sebebi ise metinde yanlış veya eksik yazılmış harfler veya harekelerdir. Dede Korkut'un Dresden

nüşhasında geçen ve metinde şeklinde yazılmış olan kelimenin önce yazılışına uygun olarak *iki* şeklinde okunması örnek verilebilir. Daha sonra bu kelimenin ögey okunacak şekilde yazılması gerekirken *elif*'ten sonra *vav*'ın yazılmamış olduğu anlaşılmış ve kelime bağlama uygun olarak *ögey* şeklinde okunmuştur. (Bk. Özçelik 2016/I: 713). Ayrıca bu konuda metnin harekesiz yazılmış olmasından kaynaklanan başka yanlış okumalar da örnek gösterilebilir.

1. Yuvarlak Ünlülerle İlgili Yanlış Okuma Örnekleri

Süheyl ü Nevbahâr'ın okunuşunda yukarıda değinilen sebeplerden kaynaklanan birtakım yanlış okuma sorunları dikkat çeker. Aşağıda konu ile ilgili olarak vereceğimiz örneklerden bir kısmı yukarıda değinildiği gibi farklı şekillerde okunması mümkün iken yanlış okunmuş örneklerdir. Ancak örneklerin bir kısmı ise metinde yanlış yazılmış ve bu yanlış yazım şekli ile birlikte aslında bağlama dikkat edilmediğinden dolayı yanlış okunmuş örneklerdir. Şimdi konuyla ilgili örnekleri görelim:

307 koy-up → kuy-up, dünyâ kuy-: Dünyaya saldırmak

Ganimet bil anı ki bir niçe gün Biri birimüz sohbetidür düğün (304) Ne var yoğısa mülkümüz mälümüz Şükür hoş geçer kamudan hâlümüz (305) Ne göñülde var çirk ü ne dilde şirk Ne ol fikri kim dünyelik dër ü irk (306) Yemek içmek ü okımak yazmak Yëgirek ki dünyâ kuyup azmak (307)	Ganimet bil benimlesin sen bugün, Sohbetimiz bizim içindir düğün. Malımız mülkümüz yoksa ne çıkar, Şükür günümüz herkesten hoş geçer. Gönlümüzde kir, dilimizde şirk yok. Dünyalık dermek fikri yok, azdır çok. Yiyip içmek ve okuyup hem yazmak Ne gerek dünyaya saldırap azmak.
---	--

Araştırmacılar yukarıdaki 307. beyitte dikkat çekilen fiili *koyup* şeklinde okumuş ve 'koymak' olarak anlamıştır (Dilçin, 307; Cin, 2012: 22-5, 606). Ancak bu okuma şekli ve anlam metne uygun düşmüyor.

Bağlama göre fiilin *kuy-up* okunması ve 'saldırmak' olarak anlaşılması gerekir. Çünkü Mesud, metnin bu kısmında yeğenine birlikte kitap yazmayı teklif etmekte ve özet olarak yukarıda Türkiye Türkçesine aktarılmış olan düşüncelerle seslenmektedir. Bağlama göre *dünyâ kuy-*deyimi 'dünyaya saldırmak' anlamında kullanılmıştır. Ayrıca bu duruma

göre deyimdeki *dünyā* kelimesi üzerine sıfır *yönelme durumu eki* kullanılmış olduğu anlaşılıyor.

774 düğün → **dögün** (<dög-ün-) ‘dövün, üzül!’

Şeh okıdı nakkaşı dedi bugün Başa ölmek idi ahı key دَوْنُ dögün! (774)	Şah, Nakkaş'ı çağırıp dedi: Bugün Bana ölüm idi dostum, çok dövün!
--	---

Yukarıdaki beytin sonunda geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan kelime, araştırmacılar tarafından *düğün* şeklinde okunmuştur (Dilçin, 1991: 774; Cin, 2012: 53-9). Ancak kelimenin *düğün* okuması bağlama uygun düşmüyor.

Bağlam için bir özet yapmak gerekiyor. Bu beyitten önceki beyitlerde Yemen padişahının oğlu Süheyl, babası ile konuşur. Süheyl babasına âşik olduğu kızı bulmak için Çin'e gitmesi konusunda kararlı olduğunu söyler. Oğlunun bu kararı üzerine padişah, yukarıdaki beyitten başlayarak, sırdaşı ve veziri olan Nakkaş'ı çağırması ve ona oğlunun bu kararından dolayı duyduğu üzüntüyü anlatmaktadır. Ayrıca padişah, aynı dizede içinde bulunduğu günün kendisi için ölüm olduğunu ifade etmektedir. Buna göre de ardından -aynı dizede- *düğün* kelimesini kullanmış olduğunu ve aynı günü ‘*düğün*’ olarak tanımlamış olduğunu düşünmek bağlama kesinlikle uygun düşmez. Kanaatimce bu kelimeyi *dögün!* ‘*dövün!*’ şeklinde okuyup anlamak gerekir. Bu açıklamaya göre ise söz konusu beytin yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılması uygundur. Nitekim *dögün-* fiili şu beyitlerde de geçer:

Taş aldı göğüsün döginür idi Unutdı anı kim öginür idi (2473)	Taşı alıp göğsüne dövünürdü, Unuttu o günü ki övünürdü.
Son ucı eline alup iki taş Dögündi vü urundı taşlara baş (2481)	Sonunda eline alıp iki taş. Dövündü ve taşlara vurdu o, baş.
Dögündi delim ü urundı öküş Yine talî'ine yerindi öküş (5499)	Kendine vurdu hem çokça dövündü. Hem de talihine küstü, sövündü.

Benzer düzeltme için bk. 4806 notu.

1044 bayla → **boyla-**: dikkate almak, saymak, değer vermek, şereflendirmek

Veli kendü ululuğın eyledi Gelüp bu gariblerini بَوْلَا boyladı (1044)	Fakat ululuğın eyledi kendi Geldi ve hep garipler şereflendi.
---	--

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş ve M nüshasında **بَيْلِي** şeklinde yazılmış olan fiili -yazılışına uygun olarak bayla- okumuş ve fiilin anlamını tereddüt belirterek “Değerlendirmek, yüceltmek (?)” (Dilçin, 1991: 591a) şeklinde vermiştir. Dilçin’in tahminen vermiş olduğu bu anlamı, bay ‘zengin’ kelimesine dayandırmış olduğu anlaşılıyor. A. Cin, Dilçin’in okuyuşunu benimsemiş ancak fiilin anlamını tereddütsüz olarak “Değerlendirmek, yüceltmek” (Cin, 2012: 451b) şeklinde vermiştir.

Burada bağlamın anlaşılması için bir özet yapmak gerekiyor: Mesnevide anlatılanlara göre Yemen padişahının oğlu Süheyl, babasının hazinesinde resmini gördüğü kıza âşık olur. Daha sonra onun Çin hükümdarının kızı olduğunu öğrenir. Nevbahâr’a âşık olan Süheyl babasının karşı çıkması ve bütün ısrarlarına rağmen Çin’e gitmek ister. Babası, âşık olduğu kıızı bulup onunla evlenmek isteyen Süheyl’i bu düşüncesinden vazgeçiremez ve oğlunu eserde adı Nakkâş olarak geçen vezirine emanet ederek Çin’e gönderir. Süheyl, Nakkâş ile beraber büyük bir kafile ve askerle yola çıkarak Çin’e gelir.

Süheyl, ulaştıkları ilk şehrin görüş mesafesinde yakınına konaklar. Bu kafilenin şehir yakınına konakladığını gören Çin hükümdarı tedirgin olur ve vezirini çağırır. Hükümdar, vezirini bu kalabalık kafilenin ne amaçla gelmiş olduğunu öğrenmek üzere kafilenin konakladığı yere gönderir. Nakkaş, Çin hükümdarının vezirini karşılar ve tercümanlık yaparak sorulan sorulara cevap verir. Süheyl’in bütün dünyayı gezmek amacıyla yola çıkmış olduğunu anlatır. Vezire iki seçkin kul ile iki kese altın bağışlar ve Süheyl’in şu anda yol yorgunu olduğunu söyleyerek kendisini uğurlar. Vezir, geri dönüp gelir, Çin hükümdarına olup bitenleri ve öğrendiklerini aktarır. Vezir, Süheyl’in güzelliğini, iyiliğini ve cömertliğini uzun uzadıya över ve anlatır.

Nakkaş, Süheyl’e ertesi gün hükümdarın kendisini görmek ve şehre davet etmek üzere geleceğini söyler. Hükümdara cevap olarak uygun bir dille gezdiği veya gittiği her ülkenin hükümdarına, askerine öncelikle kendisinin ziyafet verdiğini, bu konuda yeminli olduğunu ve yemini nedeniyle Allah’tan korktuğunu söylemesi gerektiğini öğütler. Nitekim ertesi gün Nakkaş’ın tahmin ettiği gibi Çin hükümdarı, Süheyl’i görmek ve şehrinde ziyafete davet etmek üzere gelir. Nakkaş çadırdan çıkar ve

gelmekte olan hükümdarı karşılar. Nitekim yukarıdaki söz konusu ettiğimiz beyitlerde, Nakkaş'ın hükümdarı karşılaması esnasında hükümdara söylediği sözler yer almaktadır.

Yukarıda özetlediğimiz bağlama göre metinde fiilin yanlış olarak boyla- okunacak şekilde üstün ile harekelenmiş olduğunu, boyla- okunacak şekilde ötre ile yazılmış olması gerektiğini düşünüyor, fiili 'dikkate almak, saymak, değer vermek, şereflelendirmek' olarak anlıyorum. Nitekim aşağı yukarı aynı konunun anlatıldığı şu beyitte fiil boyla- okunacak şekilde yazılmış ve aynı anlamda kullanılmıştır:

Gerek lutf u hem ululuk eyleyü	Lütfedip siz büyüklükle varnız,
Gelesiz bu şehzâdeyi ^{بویلا} boylayu (82)	Gelip şehzadeye şeref veriniz.

C. Dilçin, boyla- fiili için tereddüt belirterek "Boy ölçüşmek, eşit görmek (?)" (Dilçin, 1991: 594b) anlamını vermiştir. A. Cin, fiili aynı şekilde okumuş ve anlamını tereddütsüz olarak "Boy ölçüşmek, eşit görmek" (Cin, 2012: 451b) şeklinde vermiştir.

Yemen padişahının oğlu Süheyl, Nakkâş ile beraber büyük bir kafiye ve askerle yola çıkıp Çin'e gelir. Süheyl, karşısına çıkan ilk şehrin yakınına konaklar, veziri Nakkaş'ı çağırır ve gerekli hazırlıkları yapmasını, gerekli tedbirleri almasını ister. Nakkaş, yola çıkar ve şehre gider. Çin hükümdarının veziri, Nakkaş'ı karşılar. Nakkaş, Süheyl'in dünyayı gezmek istediğini anlatır, şu anda yol yorgunu olduğunu söyler ve Çin hükümdarını ziyafete davet eder.

İşte yukarıdaki 825. beyit Nakkaş'ın hükümdarı davet ederken kullandığı bir cümleden oluşuyor. Yukarıda özetlenmiş olan bağlama göre boyla- fiilini 'dikkate almak, saymak, değer vermek, şereflelendirmek' olarak anlıyor, bu beyti yukarıdaki şekilde okuyor ve Türkiye Türkçesine aktarıyorum:

Nitekim söz konusu boyla- fiilinin anlamı Tarama Sözlüğü 648'de "1. Boy ölçmek, boy ölçüşmek" şeklinde verilmiş, Kelile ve Dimne'den tek tanık olarak şu beyit verilmiştir:

Akdoğan hergiz çekirge avlamaz
Erkek arslan dilkü çakal boylamaz. (TarS: 648)

Kanaatimce bu beyitte geçen boyla- fiili için sözlükte verilmiş olan anlam da bağlama uygun düşmüyor. Bu beyitte de fiilin anlamı 'değer

vermek, saymak' olmalıdır. Söz konusu beyit Türkiye Türkçesine şöyle aktarılabilir:

Akdoğan asla çekirgeye bakmaz
Erkek aslan; tilki, çakalı takmaz.

Ayrıca boyla- fiilinin Dede Korkut'ta 'dikkatle dinlemek' anlamında kullanılmış olduğu tespit edilmiştir (Özçelik, 2016: 674-676).

1465 boyun tart- → boyun tut-: boyun eğmek

Gönül kapıcı eyle oynar oyun Ki baş koşduğuş bilse tutar boyun (1465)	Gönül alıcı öyle oynar oyun Baş koyduğuşu bilse eğer boyun
---	---

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş ve M nüshasında şeklinde yazılmış olan deymi yazılışına uygun olarak *boyun tart-* şeklinde okumuş ve "kendini geri çekmek, nazlanmak" (Dilçin, 1991: 594b) olarak anlamış, dipnotta D nüshasında *dutar* okunacak şekilde yazılmış olduğunu belirtmiştir. M nüshasını çalışmış olan A. Cin de deymi aynı şekilde okumayı tercih etmiş ve deyme "kendini geri çekmek" (Cin, 2012: 467b) anlamını vermiştir. Ancak buradaki bağlam, deyimın D nüshasındaki yazım şeklinin doğru olduğunu ve fiilin *boyun dut-* 'boyun eğmek' anlamında kullanıldığını gösteriyor. Nitekim aynı deyim metinde *boyun dut-* (3046) ve *boyun tut-* (1042, 3924) okunacak şekilde yazılmıştır. M yazıcısının yukarıdaki beyitte *vav* yerine yanlışlıkla *re* yazmış olduğu anlaşılıyor.

Ayrıca söz konusu deyim, Süheyl ü Nevbahâr'da *boyun uzat-* (444, 2759) ve *boyun vër-* (1593, 1998) şeklinde de geçer.

1517 düş- → duş-: rastlamak

Hayâline **düşüp** olduğı ey Süheyl hayâl
Gel indi uş yüzini gördüğ oldu hoş sarğa hâl

Araştırmacılar, yukarıdaki beyitte geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan fiili *düşüp* 'düşmek' şeklinde okuyup anlamıştır (Dilçin, 1991: 1517; Cin, 2012: 187-1, 504b). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymaz. Söz konusu fiilin *duşup* (<*duş-up*) 'rastlayıp' okunması ve anlaşılması bağlama uygundur. Beyit ise şu şekilde anlaşılabilir:

Hayâline duşup olduğı ey Süheyl hayâl Gel indi uş yüzini gördüğ oldu hoş sarğa hâl (1517)	Süheyl düşe rastlayıp oldun hayâl Onu gördün, oldu sana bir hoş hâl
---	--

Benzer düzeltmeler için bk. 2818, 3611, 3748, 5440 notları.

1583 biligin → bölüğün (<böl-ük-in)

Saçı böligin tā kim atdı kemend Brahdı bu boynuma biñ dürlü bend (1583)	Saç bölüğü ile atınca kement Boynuma binlerce düğümledi bent.
---	--

Yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş olan kelime, metinde biligin okunacak şekilde yazılmıştır. Araştırmacılar bunu yazılışına uygun olarak biligin (Dilçin, 1991: 1583) ve bēligin şeklinde (Cin, 2012: 105-5) okumuştur.

Kanaatimce burada bir yazım yanlışlığı ile karşı karşıyayız. Çünkü kelime 1484, 1485, 1487, 1558, 1654, 1748, 1778, 1970. beyitlerde hep bölük okunacak şekilde yazılmıştır. Nitekim Dilçin, dipnotta kelimenin D nüshasında bölük okunacak şekilde yazılmış olduğunu belirtmiştir. Bu durum M yazıcısının metinde ötre yerine yanlışlıkla esre yazmış olduğunu gösteriyor.

1616 ola → ula! ‘yaklaş, yapış!’

Hemin başa meşgûl ol her sözüñ Ki ula başa söylegil kendüzün (1616) Tama bahma kaldurma aslâ başuñ Kurıtma bilünji akıtma yaşuñ (1617)	Hep de benimle olsun senin sözüñ O kadar ki yaklaştır bana özüñ. Dama bakma, asla kaldırma başın! Aklını kaybedip akıtma yaşın!
---	--

Araştırmacılar, yukarıdaki ilk beyitte M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan kelimeyi ola şeklinde okumuştur (Dilçin, 1991: 1616; Cin, 2012: 107-2). Ancak bu okuma şekli beyitte anlam vermiyor.

Kelimenin ula! ‘yaklaş, yapış!’ okunup anlaşılması bağlama gayet uygun düşer. Bunun için bir özet yapmak gerekiyor. Nakkaş yukarıdaki beyitlerde Süheyl ile konuşmakta ve Nevbahâr dama çıktığında nasıl davranması gerektiği konusunda Süheyl’e fikir vermektedir. Nakkaş, Süheyl’in hep kendisiyle sohbet etmesi gerektiğini ve adeta kendisine yapışması gerektiğini; asla başını yukarı kaldırıp Nevbahâr’a bakmaması gerektiğini sıkı sıkıya öğütüyor. Bu durumda söz konusu beyitler yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

Beyitteki kendüzün ula- deyimini, Atabetü'l-Hakâyik’te de geçer. Edip Ahmet Yüknêkî, okuyucuya seslenirken söz konusu deyimini, bilgili ile dost olmak konusunda, özünü ula! şeklinde kullanır:

Biligidin urur men sözümké ula Biliglikke ya dost özünü ula! (Arat, 1992: 47)	Bilgiden sözüme temel atarım; Ey dost, bilgiliye yaklaşımağa çalış (Arat, 1992: 85)
--	---

1674 getir- → **götür-**: yemek

Turup köşke ağıdılar oturdılar Süci taşdup nukl گۆتۈردۈلەر götürdiler (1674)	Kalkıp çıktılar, köşkte oturdular Şarap getirtip çerez götürdüler.
---	---

Araştırmacılar, ikinci dizenin sonunda geçen, M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan fiili yazılışına uygun olarak *getürdiler* okumuştur (Dilçin, 1991: 1674; Cin, 2012: 111-2). Ancak bu okuma şekli bağlama uygun düşmüyor.

Söz konusu fiilin *götür-* okunması ve ‘yemek yemek’ olarak anlaşılması gerekir. Yazıcının, D nüshasında kelimenin ilk hecesini *ötre* yerine yanlışlıkla *üstün* olarak yazdığı anlaşılıyor. Nitekim günümüzde *götür-* fiili ‘yemek yemek’ anlamında (Türkçe Sözlük 975b/9.) kullanılmaktadır.

2118 1. toy → **tuy!**

2. طَاوُسدی **tavuşdı** → **tavusdı**

Beg oğlanları hanlar uruhları Ki ellerde yürürdi buyruhları (2116) Dêrilmiş idi çevredin ol toya Bulardan kim usana yâ kim toya (2117) Bezenmişdi kamu çü tavuşdı tuy! Sanasın bezenmekde طَاوُسدی tāvusdı toy (2118)	Ülkelerde hükmü geçer emirler Ki illerde hepsi verir, emirler. Çevreden toplanmış idi hep toya Bunlardan kim usanır ve kim doya. Hepsi süslü bir tavus gibiydi duy! Sanki bir bezenmiş tavus idi toy.
---	--

Yukarıdaki 2118. beytin ilk dizesinde dikkat çekilen kelime, *toy* okunmuş ve ‘ziyafet, şölen’ şeklinde anlaşılmıştır (Dilçin, 1991: 2118, 640b; Cin, 2012: 140-5, 689b). Ancak bu okuma şekli beyitte anlam vermiyor. Kanaatimce kelimenin *tuy!* şeklinde okunması ve ‘duy, bil!’ olarak anlaşılması bağlama uygun düşer. Mesud, bu fiili *bil-* yerine kafiye zorunluluğu nedeniyle kullanmış ve fiil ile okuyucuya seslenmiştir.

C. Dilçin, aynı beytin ikinci dizesinde geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan kelimeyi *tavuşdı* okumuş ve bunu sözlükte “tavuş- tamamlamak, sona ermek, son bulmak (LÇ)” (Dilçin, 1991: 639a) şeklinde işlemiştir. A. Cin ise kelimeyi aynı şekilde okumuş ve

“tamamlamak” şeklinde anlamıştır (Cin, 2012: 140-5 ve 683b). Kanaatimce bu kelimenin metindeki yazılışına uygun olarak *tāvusdı* (<*tāvus idi*) şeklinde okunması ve anlaşılması bağlama gayet uygun düşer. Bu beyitte hem ziyafete katılanların hem de ziyafet sofrasının tavus kuşuna benzetilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Beyit yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

2144 olursa → ölürse[m]

Gidem ben seni nite koyam gidem Nedem soğ ucı ger اُولُرْسَا ölürse[m] nedem (2144)	Hem seni bırakıp nasıl giderim Sonunda ölürsem ben ne ederim.
--	--

Araştırmacılar yukarıdaki beytin ikinci dizesinde geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan fiili *olursa* şeklinde okumuştur (Dilçin, 1991: 2144; Cin, 2012: 142-1). Ancak bu okuma şekli bağlama uygun düşmüyor. Fiil, bağlama uygun olarak *ölürse[m]* şeklinde tamir edilip okunmalıdır. Bu okuyuşa göre söz konusu beyit yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

2165 1. uturu uturu, oturu oturu → ötürü ötürü (<öt-ür-ü)

2. degirü → dikerü (<dik+gerü)

Hemân lahza şâh اَوْتُرُو اَوْتُرُو uturu uturu Becid bahdı birkaç kıza دِيَكُرُو dikerü (2165)	Hemen o an şah kaldırdı başını Kıza birkaç kez dikti bakışını.
---	---

1. C. Dilçin, yukarıdaki beytin ilk dizesinde dikkat çekilmiş ve M nüshasında **اَوْتُرُو اَوْتُرُو** şeklinde yazılmış olan ikilemeyi *uturu uturu* okumuş ve “Dik dik, dikkatlice” (Dilçin, 1991: 644) olarak anlam vermiştir.

S. Tezcan, yazdığı notta ikilemeyi önce *ötürü ötürü* bah- ‘keskin keskin, delici bakışlarla bakmak’ şeklinde okuyup anlamının mümkün olabileceğini söylemiş daha sonra bu düşüncesinden vazgeçerek “Ne var ki Anadolu Türkçesinde *öt-*, *ötür-* böyle bir anlama gelmiyor. Bu yüzden belki daha basit bir çözüm olarak *oturu oturu* ‘oturarak’ okumak tercih edilmeli” (Tezcan, 1994: 28) demiştir. A. Cin, muhtemelen Tezcan’ın bu görüşünü dikkate alarak, ikilemeyi *oturu oturu* okumuş ve “oturarak” (Cin, 2012: 143-7) şeklinde anlamıştır.

Kanaatimce fiil için yapılan tahminlerden bağlama uygun olanı Tezcan'ın ilk düşünmüş olduğu ötürü ötürü bah- 'keskin, delici bakışlarla bakmak' şeklindeki anlamdır. Nitekim Türkiye Türkçesinde kesişmek fiili, argo olarak "iki kişi birbirlerine duydukları ilgiyi belli edecek biçimde bakışmak" (Aktunç, 2000: 178a) anlamında kullanılır. Ayrıca Türkiye Türkçesinde kes- fiili "24. mec. Karşı cinsten birisini sürekli olarak süzmek, dikkatli bir biçimde bakmak" (Türkçe Sözlük, 2011: 1400b) anlamında kullanılır. Fiilin günümüzde kullanıldığı bu anlamlar da ötürü ötürü bah- ibaresi için 'keskin, delici bakışlarla bakmak; incelemek' şeklindeki bir anlamı destekliyor.

2. C. Dilçin, yukarıdaki beytin ikinci dizesinde dikkat çekilmiş ve metinde ^{دیکور} şeklinde yazılmış olan fiili, degirü okumuş ve "Dokundurmak" (Dilçin, 1991: 599) olarak anlamıştır. A. Cin, fiili ayrı şekilde okumuş ve "bildirmek, dokundurmak" (Cin, 2012: 143-7, 490) olarak anlamıştır.

S. Tezcan, söz konusu fiili Türkmençe dikger- 'başını yukarı kaldırmak, başını dik tutmak' fiiliyle karşılaştırıp bunu dikgerü okumayı teklif etmiştir (Tezcan, 1994: 28-29). İ. Taş ise fiili, "ET tegür- 'eriştirmek, ulaştırmak' eyleminden getirmek daha doğrudur" demiştir (Taş, 2015: 41).

Kanaatimce yukarıda özetlenmiş olan teklifler metni aydınlatmaktan uzaktır. Söz konusu kelimenin yapısı, sadece kafiye ve vezin tasarrufu ile açıklanabilir. Çünkü burada dik dik bak- veya gözünü dikerek bakmak söz konusudur. Ancak manzum olan bir eserde Mesud'un kafiye ve vezin endişesini göz ardı etmesi mümkün değildir. Bu nedenle beyitte hem ilk dizinin sonundaki ötürü ile kafiye kurmak hem de vezni sağlamak amacıyla dik (dik) bak- yerine dikerü (<dik+gerü) bakmak kullanılmış olduğunu düşünüyorum. Nitekim Tezcan'ın konu ile ilgili olarak Türkmenceden vermiş olduğu tanık da bu görüşü destekler.

2173 **getür-** → **güç götür-**

Bilüben hele dek oturmayavuz Gücümüz yeter güç ^{گۈچ} götürmeyevüz (2173)	Bunu bilip biz sakin oturmayız, Gücümüz yeter bunu götürmeyiz.
---	--

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ikinci dizesinde geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan fiili, metindeki yazılışına uygun olarak güç götür- şeklinde okumuş, ancak sözlükte işlememiştir. A. Cin de aynı okuyuşu benimsemiş (Cin, 2012: 143-15) ve fiili sözlükte iki ayrı kelime olarak işlemiştir (Cin, 2012: 529a, 541b). Ancak bu okuma şekli ve anlam, bağlama uymuyor.

Bu beyitte geçen fiil, güç götür- şeklinde ve ‘sıkıntıya, zülme katlanmak’ anlamında kullanılmış olmalıdır. Metinde götür- fiilinin ilk hecesinde bir hareke yanlış yapılmış, ötre yerine üstün yazılmış olmalı. Nitekim şu beyitlerde de güç götür- deymi geçer:

Sözün tatlı olup götürseñ güci Senün dirligün olmaya hiç acı (236)	Katlansan tatlı sözle sen acıya Hayatında düşmezsin hiç acıya.
Başa ne yaraşurdu içmek süci Veli sımadum söz götürdüm güci (1200)	Bana yakıştı mı şu içmek şarap! Söz kırmayıp zoru sırtladım ya Rab!
Kişinün ne var ‘ışk üzerese gücin Olur olmazuñ çoh götürür gücin (1988)	Şaşılır mı aşk şu gücü tüketir, Olur olmaz sıkıntıyı yükletir.
Atadan götürmezse oğul güci Peşimān ola işine soñ uci (3013)	Baba sözü oğula gelse acı Oğlu, yine pişman olur son ucu.
Bilün kim gözedü duran iş ucın Gerek kim götüre niçenün gücin (5385)	Bilin işin düşünen sonucunu Boşa harcamaz asla o gücünü.

Söz konusu beyit yukarıda gösterildiği şekilde Türkiye Türkçesine aktarılabilir.

2216 **ağrımāsın buña** → uğramāsın buña, **buña uğra-**: sıkıntıya düşmek, üzölmek

Sözün toğrusın biz deyelüm buña Ki incinmesün اُغْرِمَسُون بِنَا uğramāsın buña (2216)	Sözün doğrusunu diyelim buna Ki asla incinip düşmesin buna.
--	--

Araştırmacılar yukarıdaki beytin ikinci dizesinin sonunda geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan deymi *ağrımāsın buña* şeklinde okumuştur. (Dilçin, 1991: 2216; Cin, 2012: 146-14). Ancak bu okuma şekli anlam vermiyor. Kanaatimce M nüshasındaki yazım şekli yanlıştır.

C. Dilçin, dipnotta deyim D nüshasında *uğramāsın buña* okunacak şekilde yazılmış olduğunu belirtmiştir. Kanaatimce bağlama uygun deyim de budur: *buña uğra-* ‘sıkıntıya düşmek, üzölmek’.

Konuyla ilgili ilk gerekçe veya kanıt *ağrımāsun baĵa* ibaresinin metinde anlam vermemesidir. İkinci gerekçe için bir özet yapmak gerekiyor: Nevbahâr, Yemenli hizmetçi kılıĵına girerek babası ve iki erkek kardeşinin de bulunduĵu mecliste şarap sunmuştur. Nevbahâr'ın babası, kızını tanır gibi olur ve gördüğünün doğru olup olmadığını öğrenmek için meclisten ayrılarak kızının odasına gider. Ancak Nevbahâr, Süheyl ile kazmış oldukları tünelden geçerek babasından önce odasına gitmiştir. Babası gelip kızını odada görünce şarap sunan hizmetçinin kendi kızı olmadığını düşünür ve sarhoşluk hâlinin sonucunda böyle bir yanılıĵa düştüğünü anlar ve meclise geri döner. Ancak kız tünelden geçip babasından önce meclise gelir. Olaya müdahil olan Nevbahâr'ın erkek kardeşleri babalarına böylesine yakın bir benzerlik olamayacağını ve şarap sunan kişinin kendi kız kardeşleri olduğunu söyleyip ısrar edince hükümdar bu defa iki oĵlunu yanına alır ve onlarla birlikte Nevbahâr'ın odasına gider. Odaya vardıklarında Nevbahâr'ın satranç oynamakta olduğunu görürler. Hükümdar iki oĵluna döner ve kızın günahını aldıklarını söyledikten sonra yukarıdaki beyitte geçen sözleri söyler.

Nitekim Tarama Sözlüğünde *buna uğramak* deyimini için "Sıkıntıya düşmek, kederlenmek, bunalmak" (TarS: 695) anlamları verilmiş ve biri yukarıdaki söz konusu beyit olmak üzere üç tanık gösterilmiştir. Ayrıca aynı deyim, Süheyl ü Nevbahâr'da şu beyitlerde de geçer:

Kamu çâresüzler sığınur saĵa Buĵa uğradum merhamet kıl baĵa (2270)	Bütün çaresizler sığınur sana Sıkıntıya düştüm, merhamet bana!
İñen korhuban dedi ey vay baĵa Ne müşkil işe uğradum u buĵa (5074)	Çok korkup dedi: Şimdi bana Eyvah! Ne zor belaya rastladım ben, vah vah!

2414, 3617, 3750, 3842 yüz ur- → yüz ür- (<evür-): yönelmek

Gerek şimdi ben bir çevüklük edem Ki kurtulur isem يُؤْرِدُ yüz ürem gidem (2414) يُؤْرِدُ Yüz ürdüm u düşdüm yola bilmezsin Atam nitmiş ola anı bilmezsin (3617) Didi çâre oldur يُؤْرِدُ yüz ürem yitem Yayah yörüyem her gice aç yatam (3750) Ve likin nedür çâre nêtmek gerek يُؤْرِدُ Yüz ürüp yâbanlara gitmek gerek (3842)	Hemence bir oyun yapayım buna Kurtulsam yüz çevirem ondan yana Yüz döndüm cahilce yola bilmeden Atam netmiş ola asla bilmeden. Dedi çare budur, yüz dönüp gidem Yaya, aç yürüyem; gece at yedem. Fakat çare nedir, ne yapmalıyım İssız yere yönelip gitmeliyim.
--	--

Yukarıdaki dört beyitte geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan fiil, araştırmacılar tarafından *yüz ur-* şeklinde okunmuş ve fiil için “Yönelmek, yüz tutmak” anlamları verilmiştir (Dilçin, 1991: 654b), (Cin, 2012: 160-3, 240-6, 249-4, 255-6; 735a). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymuyor.

Kanaatimce beyitte geçen deyim, *yüz ür-* olup ‘yönelmek’ anlamındadır. Deyimde ses değişikliklerine uğramış olan *ür-* (<*evür-*> fiili kullanılmıştır. Yaklaştırınız *yüz çevirmek* deyimini.

2818 **düş-** → *duş-*: uygun olmak

Ne lāzım ki kaçar yabāna düşer

Gelüp kızımı alsun hem eyle **دَشْت** **düşer**

Araştırmacılar, yukarıdaki beytin sonunda geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan fiili *düşer* ‘düşmek’ şeklinde okuyup anlamıştır (Dilçin, 1991: 2818; Cin, 2012: 187-1, 504a). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymaz. Söz konusu fiilin *duşar* (<*duş-ar*> okunup ‘uygun düşer’ şeklinde anlaşılması gerekir. Beyitte Çin hükümdarı vezir Nakkaş ile -Süheyl hakkında- konuşuyor. Hükümdar, Süheyl’in, Nevbahar’ı kaçırmak yerine gelip kendisinden isteyip alabileceğini ve böyle davranmasının uygun olacağını söylüyor. Bağlama göre beyit şu şekilde anlaşılabilir:

Ne lāzım ki kaçar yabāna düşer Gelüp kızımı alsun hem eyle duşar (2818)	Neden kaçıp ıssız yerlere varır Gelüp kızım alsın, bu uygun olur.
---	--

Benzer düzeltmeler için bk. 1517, 3611, 3748, 5440 notları.

2873 örüş- → *ürüş-* (<*iv-ir-üş-*>); *ürüş-*: kaçmak, savuşmak

Ėrişdi gice vü أُورُشْدِي ürüşdi gerü Şafak kızıl oldu vü benzi saru (2873)	Gece geldi, yine savuştu geri Şafak kızıl oldu benziyse sarı.
--	--

Araştırmacılar yukarıdaki beytin ilk dizisinde geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan fiili, *örüşdi* şeklinde okumuş (Dilçin, 1991: 2873; Cin, 2012: 190-13) ve “belirmek” olarak anlamıştır (Dilçin, 1991: 631a; Cin, 2012: 645a). Ancak bu okuma şekli ve verilen anlam bağlama uymuyor.

Yukarıdaki beyitte ilk dizide gece olduğu ve ardından gecenin son bulunduğu; ikinci dizide ise şafak attığı ve ardından güneşin doğduğu anlatılmaktadır. Bağlama göre söz konusu fiili *ürüş-* (<*iv-ir-üş-*>) okuyup

'kaçmak, savuşmak' olarak anlamak gerekiyor. Beyit Türkiye Türkçesine yukarıda gösterildiği şekilde aktarılabilir. Benzer okuma yanlışları ve düzeltmeler için bk. 3753 ve 4684 notları.

3281 **dökile** → dügile, dügil-: düğümlemek

Bunuñ bigi saçı revā olmaya Ki kimse deniz suyu ile yuya (3280) Acı su dokınicağaz دُغِيلَة dügile Gülâb suyuyla ısladuban gile (3281) Az az saçuban tatlıcak suyu hoş Taramah gerek zülf ü gisüyu hoş (3282)	Böylesi saçı hiç uygun olmaya Kişi eğer deniz suyuyla yuya. Tuzlu su değince saç düğümleñir, Gülsuyuyla ıslatıp hem killenir, Tatlı su saçılıp az az taranır, Zülüf ve kâkül tel tel aralanır.
--	---

Araştırmacılar M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan yukarıdaki fiili *dökile* şeklinde okumuş ve 'dökülmek' olarak anlaşılmıştır (Dilçin, 1991: 3281, 601b; Cin, 2012: 218-1, 499a). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uygun düşmez.

Yahudî, Nevbahâr'a sahip olmak istemiştir. Nevbahâr ise Yahudi'yi oyalayıp ondan kaçma planları kurmaktadır. Yukarıdaki beyitlerde Nevbahâr, saçını deniz suyu ile yıkaması durumunda saçının düğümleneceğini, bu nedenle de saçını tatlı su ve kil ile yıkamak istediğini anlatıyor. Bu bağlama göre söz konusu fiili *dügile* şeklinde okuyup 'düğümlenmek' olarak anlamak gerekiyor. Nitekim Yahudi, olayın devamında Nevbahâr'ın isteklerini yerine getirmiş ve sahilde bildiği bir çeşmenin yanında yıkanması için Nevbahâr'a çadır kurmuştur.

3373 **üç** → uç: son

Bu resm ile dirşürimezdi ögin Uyandı vü uyıdı اُجَا uç a degin (3373)	Deremezdi o bir türlü hiç aqlın Bir uyur bir uyanır sona değin.
--	--

Araştırmacılar, yukarıdaki beyitte geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan kelimeyi *üçe* şeklinde okunmuş ve 'üç' olarak anlamıştır (Dilçin, 1991: 3373; Cin, 2012: 224-4). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uyumuyor.

Bu beyitte Nevbahâr'ın çadırda yıkanmasını bekleyen ve ona kavuşma hayalleri kuran Cühud'un gece boyu bir uyuyup bir uyandı ve bu durumun sabaha kadar sürdüğü anlatılıyor. Yani Mesud Bin Ahmed, yukarıdaki beyitte Cühud'u alaya almıştır. Bu bağlama göre de kelimenin *uç* okunup 'son' olarak anlaşılması gerekiyor. Söz konusu beyit

ve uça deyin deyimi Türkiye Türkçesine yukarıda gösterilen şekilde aktarılabilir.

3481 **aldılar** → **oñdılar**, **oñ-**: rahatlamak

Öküş ğavğā êtdiler ü oñdılar Çü dün buçuğı olıcak diñdiler (3481)	Rahatladılar çok şamata edip Gece yarı oldu sustular gidip.
--	--

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ilk dizesinin sonundaki fiili D nüshasındaki yazım şekline uygun olarak *oñdılar* okumuş ve *oñ-* fiilinin anlamını “iyi olmak, iyileşmek, düzelmek” (Dilçin, 1991: 629) şeklinde vermiştir. A. Cin, fiili M nüshasındaki *آلدیلر* yazım şekline uygun olarak *aldılar* okumuştur (Cin, 2012: 221-11). S. Tezcan ise yazdığı notta beyitteki *oñ-* fiili için “3481a’ya dayanarak barışmak, anlamını da katabiliriz” (Tezcan, 1994: 44) demiştir.

İkinci dizenin sonundaki *diñdiler* Dilçin’in okuma konusundaki tercihinin doğru olduğunu gösteriyor. M yazıcısı, *kef*’in keşidesini yazmayı unutmuş ve *ötre* yerine *üstün* yazmıştır. Ayrıca araştırmacıların *oñ-* fiiline verdikleri anlamlar bu beyitteki bağlama uymaz.

Tezcan, yorumunu cümledeki iki fiilin (*ğavğā et-*, *oñ-*) iki zıt anlam ifade ettiğini kabul ederek / düşünerek yapmıştır. Ancak kanaatimce bu iki fiil aynı cümlede ‘tezat’ değil ‘sebep sonuç’ ilişkisi düşünülerek kullanılmıştır. Çünkü dikkat edilirse ilk dizedeki cümlenin yüklemeleri *ğavğā etdiler ü oñdılar* şeklinde kullanılmıştır. Bu durum *oñ-* fiilinin anlamının *ğavğā et-* deyiminin anlamı ile birlikte ve onun sonucu olarak değerlendirilmesi gerektiğini gösterir. Nitekim Tarama Sözlüğünde *ğavğā sal-* deyimini için “Ortalığı velveleye vermek” (TarS: 1611) anlamı verilmiştir. Bu anlam yukarıdaki beyitte geçen *ğavğā et-* deyimini için de uygun görünüyor. Bağlama göre *oñ-* fiilinin anlamı ‘rahatlamak’ olmalıdır. Söz konusu beyit Türkiye Türkçesine yukarıdaki şekilde aktarılabilir.

3577 **düş-edi** → **döşe-di**; **döşe-**: yaymak, sermek

Güneş kanı nahdan düzetti suñur (?)

Bırağadı gölge, [vü] düşedi nür (3577)

S. Tezcan, C. Dilçin’in yukarıdaki okuma şeklini yanlış bulmuş ve beyit için şunları söylemiştir:

D'deki nüsha farklarının beyti anlamaya bir yardımı olmuyor. Fakat ﴿٢٠٣٢٠٣﴾ yazılmış olan sözcüğü *kani* yerine *kani* okuyup; ﴿٢١٢' - ٢١٢٠﴾ *sujur*'u *sijur* 'yay kirişi, zih' olarak düzeltip *gölge [vü]* yerine *gölge[ye]* okuyarak metni onarabiliyoruz. Yorumum şöyle: 'Güneş, kırmızı (*kani*) ibrişimden bir yay kirişi yaptı, ok atardı (*ırağadı*), gölgeliklere (= karanlıklara) ışık düşerdi'. (Tezcan, 1994: 46)

Tezcan daha sonra yazdığı bir makalede, *kani* okuduğu kelime için Hüsrev ü Şirin ve Lügatnâma-yi Dihhoda'dan örnekler vererek okuyuşunu desteklemiştir (Tezcan, 1995: 240-241). Tezcan'ın yorumuna göre beyit, şöyle okunmuş olmalıydı:

Güneş *kani* nahdan düzetti *sijur*

Bırağadı gölge[ye] düşedi nür

A. Cin, S. Tezcan'ın söz konusu düzeltmelerini benimsemiş ve çalışmasına olduğu gibi almıştır (Cin, 2012: 237-12). Kanaatimce Tezcan'ın birinci dize ile ilgili yorumu doğru ve yerindedir fakat ikinci dize ile ilgili yorum eksik ve yanlıştır. Beyitteki bir kelimenin daha tamiri ile beytin doğru anlaşılması mümkün olabilir. Bunun için bir özet yapmak gerekiyor: Cühud'a oyun oynayıp gemiden kaçmayı başaran ve geceli gündüzlü yol almış olan Nevbahâr'ın atı çok yorulmuştur. Söz konusu beyitten önceki üç beyitte (3574-3576) günün ağarması şöyle tasvir edilir:

Çü maşırıkda ıdı zengi dişi Habeş dutdı mağrıb saru kaçı (3574) Kara biz nahdan saçıldı idi Kara iplik ahdan seçildi idi (3575) Kanat yaydı tavus Kaf'dan Kaf'a Kara karğanuñ boynu yedi kafa (3576)	Doğuda ışınca zenci dişi Batının yolunu tuttu Habeşli. Kara bez beyaz ipekten saçıldı, Kara ip hem ak iplikten seçildi. Tavus kanat açtı Kaftan bir Kaf'a, Kara karganın boynu yedi kafa.
---	--

Yukarıdaki beyitlerde şafağın sökmesi çevresinde yapılmış olan tasvirlerin Türkiye Türkçesi ile nasıl anlaşılması gerektiği beyitlerin karşısında gösterilmiştir. Görüldüğü gibi söz konusu beyitten önceki bu beyitlerde *şafak sökmek* ve *tan atmak* ile ilgili tasvirler yapılmıştır. Bunların hemen devamında gelen söz konusu 3577. beyitte ise artık güneşin doğuşu ve dünyayı aydınlatması tasvir edilmektedir. Bu nedenle şimdiye kadar burada *düş-edi* okunmuş olan fiilin *döşe[ye]di* şeklinde tamir edilerek okunması ve anlaşılması gerekir. Böylece son dizedeki fiiller,

geçişlilik bakımından da uyumlu ve paralel hâle gelmiş oluyor: *Bırağadı gölge, döşel[ye]di.*

İlk dizenin sonundaki *siñür* ise ikinci dize ile kafiye pekiştirmek için *siñür* okunacak şekilde yazılmıştır / kullanılmıştır (Kafiye tasarrufu için bk. Giriş). Beyti bu okuyuşa göre tamir ediyor ve şöyle anlıyorum:

Güneş kani nahdan düzetti siñür Bırağadı gölge döşel[ye]di nür (3577)	Gün kan renkli ibrişim yayı çekti Gölgeyi giderip şu nuru ekti.
--	--

Nitekim Bâkî de aşağıdaki beyitte -benzer şekilde- güneşin yolları kumaşlarla **döşedi**ğini ve bahar sultanının çimen mülkünü şerefleştirdiğini söyleyerek benzer bir tasvir yapmıştır:

Döşedi mihr-i felek yolları dibalar ile

İtdi teşrif çemen mülkini sultan-ı bahar (Küçük, 1994: 40)

3611 **düş-** → duş-: rastlamak

Nite **دُشْدِي** **düşdi** bir gün kakıdı bağa

Katı hışm ile bahdı bendin yağa (3611)

Araştırmacılar, yukarıdaki beyitte geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan fiili *düşdi* ‘düşmek’ şeklinde okuyup anlamıştır (Dilçin, 1991: 3611; Cin, 2012: 240-1, 504a). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymuyor. Söz konusu fiilin *duşdı* (<duş-dı) okunup ‘rastladı’ şeklinde anlaşılması gerekir. Süheyl, önceki beyitlerde kendisini tanıtmakta ve başından geçenleri anlatmaktadır. Bu beyitte ise bir gün babasının kendisini görüp öfkeleniğini anlatıyor. Bağlama göre beyti şu şekilde okuyup anlamak mümkündür:

Nite duşdı bir gün kakıdı bağa Katı hışm ile bahdı bendin yağa (3611)	Ne olduysa bir gün çok kızdı bana Büyük öfkeyle baktı benden yana.
---	---

Benzer düzeltmeler için bk. 1517, 2818, 3748, 5440 notları.

3616 yol ur- → yol ür- (<evür-): yol kesmek

Yolum أُرْزِي ürdi şeytan ağa uydum Ne turdum u ne yoldaşa güydüm (3616)	Şeytan yolumu kesti, uydum ona Etmedim hem kimseyi yoldaş bana.
--	--

Araştırmacılar, yukarıdaki beyitte geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan fiili *ur-* şeklinde okumuştur (Dilçin, 1991: 3616, Cin, 2012: 240-6). Dilçin, sözlükte bu deyim “yolunu ur- yol kesmek” (Dilçin, 1991: 652b) şeklinde işlemiştir. Cin’in ise fiili nasıl anladığı tespit edilemiyor. Kanaatimce bu fiilin *yol ür-* şeklinde okunup ‘yol kesmek’

olarak anlaşılması metne uygun düşer. Beyit, yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

Türkiye Türkçesinde *yol(unu) çevir-, yol kes-, yolu kesiş-* ve *yan kesici* gibi deyimler bulunduğuna dikkat çekmek gerekiyor. Nitekim Süheyl ü Nevbahâr'daki şu beyitte de yol kesen deyimini geçer:

Ben uş bundavan hazır u sağ esen
Keserven başın bulıcak yol kesen (4554)

3753 **ırış-, uruş-** → ürişdidi (<iv-ir-iş-): koşturmak, yol gitmek.
Soñ uci ki Tûfâna êrişdidi
Susayup idi eyle **ırışdidi** (3753)

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ikinci dizesinin sonunda dikkat çekilmiş ve M nüshasında **أوريشدي** şeklinde yazılmış olan fiili D nüshasındaki yazım şeklini dikkate alarak *ırışdidi* okumuş, “Yorulmak, bunalmak, bayılacak duruma gelmek” olarak anlamıştır (Dilçin, 1991: 612). A. Cin ise fiili, M nüshasındaki yazım şeklinden hareketle *urışdidi* şeklinde okumuş, “Vuruşmak, savaşmak” (Cin, 2012: 249-7, 698) olarak anlamıştır. Ancak bu okuma şekilleri ve anlamlar bağlama uygun düşmüyor.

Bağlamı anlamak için bir özet yapmak gerekiyor: Yukarıdaki beyit, Saluk adlı eşkiyanın, elinden kaçırmış olduğu Nevbahâr'ı aramakta olduğu bölümde geçmektedir. Önceki beyitlerde Nevbahâr'ı arayan Saluk'un çok şehir, ülke gezdiği ve birçok dağı, beli aşığı ifade edilmiştir. Nitekim Derleme Sözlüğü 4072'de *ürüşen*, ‘tez canlı’ anlamında tespit edilmiştir. Kanaatimce bu anlam ile -fiilin M nüshasındaki **أوريشدي** şeklinde yazılmış olmasını dikkate alarak- söz konusu fiili *üriş-didi* (<iv-ir-iş-) okuyup ‘koşturmak, yol gitmek’ şeklinde anlamak bağlama uygun düşer. Bu okuma şekline göre 3752-3753. beyitler, Türkiye Türkçesine şu şekilde aktarılabilir:

Delim aşdı tağları vü belleri Öküş gezdi şârları vü illeri (3752) Soñ uci ki Tûfâna êrişdidi Susayup idi eyle ürişdidi (3753)	Aştı birçok dağları ve belleri Pek çok gezdi ülkeleri, illeri. Vardı Tufan şehrine önü sonu, Susadı acelesi yordu onu.
---	---

Yukarıdaki açıklamalara göre Tarama Sözlüğünde ırışmak “1. yorulmak, bunalmak, bayılacak hale gelmek” (TarS: 1965) fiil için söz konusu 3753. beytin tek tanık olarak gösterilmiş olması yanlıştır. Benzer okuma yanlışları ve düzeltmeler için bk. 2873 ve 4684 notları.

3784 **düş-** → duş-: olmak, vuku bulmak

Dèdi nite **دشيد** **düşdi** saña ey yigit
Ki zindāna düşdün baña bir eyit (3784)

Araştırmacılar, yukarıdaki ilk dizede geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan fiili *düşdi* okuyup ‘düşmek’ şeklinde anlamıştır (Dilçin, 1991: 3784; Cin, 2012: 251-8, 504a). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymuyor. Söz konusu fiilin *duşdı* (<duş-dı) okunup ‘rastladı’ şeklinde anlaşılması gerekir. Haydut Saluk, Nevbahar’ın huzuruna çıkarılmıştır. Nevbahar, Saluk’u sorgulayarak başından neler geçtiğini ve nasıl olup da hapse düştüğünü anlatmasını istiyor. Bağlama göre beyit şu şekilde okunup anlaşılabilir:

Dèdi nite duşdı saña ey yigit Ki zindāna düşdün baña bir eyit (3784)	Dedi: Yiğit, söyle ne oldu sana? Neden zindandasın bir anlat bana?
--	---

Fiil ile ilgili benzer düzeltmeler için bk. 1517, 2818, 3611, 5440 notları.

4055 **بورا** **boraya** → buraya

Gönüldi gemi suya ol kurya Apañsuzda uğradıdı بورا boraya (4055) Gemi kaldı boş andan, ol maldan Kişi taña kaldıdı bu haldan (4056)	Döndü gemi denize, o karaya Yolu ansızın düşmüştü buraya. Ayrıldı o gemisinden ve maldan İnsan hayrete düşerdi bu hâldan.
--	--

Yukarıdaki ilk beytin ikinci dizesinin sonunda geçen ve yazım şekli gösterilmiş olan kelime, *boraya* şeklinde okunmuştur (Dilçin, 1991: 4055, Cin, 2012: 269-7). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymuyor. Bağlama uygun olarak söz konusu kelimeyi *buraya* şeklinde okumak gerekir.

Ayrıca *bora* kelimesinin *Süheyl ü Nevbahâr*’da geçmiş olduğu düşünülemez. Çünkü *poiraz* ve *bora* kelimelerinin Batı dillerinden Türkçeye girişi çok sonra olmalıdır (Türkçe Sözlük 2011: 377b). Nitekim bu beyitten önceki veya sonraki beyitlerde fırtına çıktığından veya geminin fırtınaya yakalanmış olduğundan söz edilmemiştir. Ayrıca - yukarıda da görülebileceği gibi- söz konusu beyit bir sonraki beyitle birlikte incelendiğinde mesnevi yazarının beyitte geçen bu sözleri, tüccar Cühud ile alay ederek onu küçük düşürmek ve aşağılamak amacıyla kullandığı anlaşılıyor.

4092 **iş** → uş

Ne iş işledüm kendüzüme ben iş Bunun bigi hiç kimse görmemiş iş (4092)	İşte ben kendime ettiğim şu iş Böylesini hiçbir kimse görmemiş.
---	--

Araştırmacılar yukarıdaki ilk dizenin sonunda geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan kelimeyi, metindeki yazılışına uygun olarak, *iş* şeklinde okumuştur (Dilçin, 1991: 4092; Cin, 2012: 271-13). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymuyor.

Kanaatimce söz konusu kelimenin yazımında bir hareke yanlışı yapılmıştır, yani *ötre* yerine *esre* yazılmıştır. Bu nedenle kelime *uş* şeklinde okunup 'işte' olarak anlaşılabilir. Beyit ise yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

Dilçin'in dipnotunda farklı bir yazım şekline işaret etmemesi, söz konusu kelimenin D nüshasında da aynı şekilde yazılmış olduğunu gösteriyor. Aynı yazım yanlısının iki nüshada da bulunması ortak bir dip nüshanın olduğunu gösterebilir.

4098 köy → göy üsti: gökyüzü

Çü yerden sürükdi kömürü dünün Göy üstinde yandı tenürü günün (4098)	Gece kömürünü yerden sürüdü Tandırın alevi göğü bürüdü.
--	--

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ikinci dizesinin başında geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan kelimeyi *köy* okuyup "köz, kor" (Dilçin, 1991: 624b) şeklinde anlamıştır. S. Tezcan, bu okuma ve anlama karşı çıkararak kelimenin *göy* okunup 'gök' anlaşılması gerektiğini yazmıştır (Tezcan, 1994: 47). A. Cin ise Tezcan'ın düzeltmesini dikkate alarak kelimeyi *göy* okumuş (Cin, 2012: 538b) ve anlamını "gök" (Cin, 2012: 538b) şeklinde vermiştir.

Ancak bu okuma şekli ile ilgili olarak bir ekleme yapmak gerekiyor. Beyitte geçen *göy üsti* tamlaması, 'gökyüzü' anlamında kullanılmıştır. Çünkü mesnevîde kelimenin diğer örnekleri *gök* şeklinde geçer. Bu nedenle tamlamanın sözlükte madde başı yapılması ve anlamının 'gökyüzü' şeklinde verilmesi gerekir. Ayrıca Mesud kelimeyi bu şekliyle kullanmakla bir ağız özelliğini metne sokmuş olmaktadır. Söz konusu kelimenin Dede Korkut'ta da sadece şu cümlede *göy* şeklinde geçmiş

olduğuna dikkat çekmek gerekir: “Kalın Oğuz begleri *yüz göye tutdılar*, el kaldurup du’â eylediler.” (Özçelik, 2016/ I: 36a.8)

4360 **öç** ‘kumar ve bahis parası’ → uç vèr-: bilgi vermek, haber vermek

Ol araya on günde döküp gücin

Hayâl erişür ise vèrem **öçin** (4360)

Araştırmacılar yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş ve M nüshasındaki yazılışı gösterilmiş olan kelimeyi *öcin* okumuş, “öc: Kumar, bahis parası” (Dilçin, 1991: 630a) ve “bahis parası” (Cin, 2012: 641a) şeklinde anlamıştır. Ancak bu anlamlar bağlama uymuyor.

Konunun anlaşılması için bir özet yapmak gerekiyor: Nevbahar ile Süheyl birbirini kaybetmiştir. Calus, Süheyl’i şehrinde ağırlamaktadır. Süheyl, veziri Nakkaş ile halkının Çin’deki durumu konusunda endişe duymakta ve onların başına ne gelmiş olduğunu merak etmektedir. Süheyl’i misafir edip ona ev sahipliği yapan Calus, birkaç zenci koşucu çağırır. Bu koşuculardan birini casus olarak seçer ve casustan Çin’e giderek Nakkaş ile yanındaki Yemen halkının durumları hakkında bilgi edinip haber getirmesini ister. Calus, ayrıca zenciye bu hizmetinin bedelini fazlasıyla ödeyeceğini söyler. Söz konusu beyitte iki taraf arasında bir bahis veya pazarlığa tutuşma söz konusu değildir. Yine bağlam dikkate alındığında beyitte konuşan kişinin zenci koşucu olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim sonraki beyitlerde zenci koşucunun Çin’e gittiği ve beş gün içerisinde geri dönerek Nakkaş ile Yemen halkı hakkında Calus’a ayrıntılı bilgi getirdiği anlatılır.

Kanaatimce bağlama göre beyitte bir bilgi edinme amacı söz konusudur. Metinde bilgi getirecek olan zenciden “casus” diye söz edilmesi de bilgi edinme konusunu işaret ediyor. Bu nedenle söz konusu kelimeyi *öcin* okuyup ‘kumar, bahis parası’ olarak anlamak bağlama uymaz. Beyitte bağlama uygun olarak *uç vèr-* deyimini görmek gerekir. Bu deyim dikkate alarak dikkate alarak kelimeyi *ucın* (<uç+ın) okumak ve dizedeki ‘*vèrem ucın*’ ibaresini ‘...haberini vereyim, ...bilgisini vereyim’ şeklinde anlamak gerekiyor. Nitekim Derleme Sözlüğünde *uç vèrmek* deyimini için Niğde Bor’dan “**uç virmek** 1. Herhangi bir şeyin ucu belirlemek, 2. Saklı kalmış bir suç ortaya çıkmak” (DerS: 4023b)

anlamlarında tespit edilmiştir. Ayrıca Süheyl ü Nevbahar'da geçen aşağıdaki beyitlerde *uç belür-* '(sebep) anlaşılma' geçmiş olması da bu görüşü destekler:

Dönüp oğlu eydür ki içmeş süci Bu az iş degül bir belürsin uci (2511) Hele dürişem nite kim ola güç Bolay kim belüre bu arada uç (3721) Belür meyicegez şer ü şür uci Bu şirin ki tatlu içeler acı (4448)	Oğlu dönüp dedi: Şarap içmeyin! Bu basit iş değil, öyle geçmeyin! Bir çalışayım ne kadar olsa güç Umarım yapılır bir, iki ve üç. Kötü iyi bilinmezse sonucu, Bu tatlı içilendir pek çok acı.
---	---

Yukarıdaki açıklamalara göre söz konusu 4360. beyit, şu şekilde okunup anlaşılabilir:

Ol araya on günde döküp gücin Hayâl erişür ise vërem ucin (4360)	On gün güç harcayıp varam oraya Hayal gibi haber verem buraya
--	--

4684 urışuban → üriş-üben (<*iv-ir-iş-*>): kaçışmak, koşuşmak

İnen çoh turışduk u dürişüben Dönüp kaçmaduh hiç ü ürüşüben (4684)	Çokça karşı koyup hem ettik gayret Dönüp asla kaçmadık biz son sürat.
--	--

Araştırmacılar, yukarıdaki beytin sonunda geçen ve M nüshasındaki yazım şekli gösterilmiş olan fiili, *urışuban* okumuşlardır (Dilçin, 1991: 4684; Cin, 2012: 311-6). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uygun düşmüyor.

Söz konusu fiilin *ürüşüben* (<*iv-ir-iş-*>) okunması ve 'kaçışıp, koşuşup' olarak anlaşılması bağlama uygun düşer. Nitekim söz konusu fiilden önce *kaçmaduh* fiilinin kullanılmış olması da bu düşüncüyü destekler. Teklif edilen okuma şekline göre beyit, yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir. Benzer okuma yanlışları ve düzeltmeler için bk. 2873 ve 3753 notları.

4714 el ayah ur- → el ayah ür- (<*evür-*>): gayret etmek

El ayah uram baş taşa yasadanam

Dürişem varam yârumu isteyem (4714)

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş ve metinde **أَلَيْحَ أَوْرَمَ** şeklinde yazılmış olan deyim *el ayah ur-* şeklinde okumuş ve deyim için "İsrar etmek, tepinmek" (Dilçin, 1991: 604b) anlamlarını vermiştir. A. Cin de deyim için aynı anlamı vermiştir (Cin, 2012: 508b). Ancak bu anlam beyitte uygun düşmüyor.

İkinci dizedeki bağlama göre birinci dizedeki fiilin ‘gayret etmek’ anlamında kullanılmış olması gerektiği anlaşılıyor. Yani bu deyimdeki fiil, *ur-* değil *ür-* (<*evür-*>) olmalıdır. Nitekim deyim ilk dizedeki ‘güçlülere katlanmak’ anlamındaki *baş taşa yasadanam* deyimini ile anlam bütünlüğü sağlamış olmaktadır. Buna göre söz konusu beyit şu şekilde okunup anlaşılabilir:

El ayah ürem baş taşa yasadanam Dürişem, varam yârumı isteyem (4714)	Çabuk olup taşa başım yaslayam Gayret edip yârim izin izleyem.
---	---

4731 **toya** → **döye**; **döy-**: katlanmak

Vay aña ki buyruh degül kendüye

Gerek dürlü dürlü belâya **toya** (4731)

Yukarıdaki ikinci dizenin sonunda M nüshasında *toya*, D nüshasında *döye* geçmektedir. Araştırmacılar bu fiillerden M’deki *toya* ‘doya’ şeklini tercih etmişlerdir (Dilçin, 1991: 4731; Cin, 2012: 314-6).

Hem kafiye hem de anlam bakımından D’de geçen *döye* ‘katlana!’ fiili metne daha uygundur: “Yazık ki nefesine hâkim olamayan kişi türlü belalara katlanmak zorunda kalır.” Buna göre beyti şu şekilde okuyor ve aktarıyorum:

Vay aña ki buyruh degül kendüye Gerek dürlü dürlü belâya döye (4731)	Vay ona ki hâkim olmaz özüne Türlü belalar yönelir yüzüne.
--	---

4806 **gördüğün** → gör dögin

Süheyle dedi anda ol gördüğün

Anuñ bigi sûret bahup **گۆردüğün**

Araştırmacılar yukarıdaki ikinci dizenin sonunda geçen ve M nüshasındaki yazılışı gösterilmiş olan *gördüğün* okuyup ‘gördüğün’ şeklinde anlamıştır (Dilçin, 1991: 4806; Cin, 2012: 319-7, 535b). Ancak bu okuma anlama göre beyitte yalnızca redif bulunduğu kabul edilmiş olmaktadır ki bunun sorgulanması gerekir. Mesud’un mesnevide kafiyei çok iyi kullanmış olması (Dilçin, 1991: 141) da aynı düşüncüyü destekler.

Kanaatimce birinci dizenin sonunda *gördüğün* şeklindeki bir okuma bağlama uygun düşer. Ancak ikinci dizede söz bitmemiş bir sonraki beyte taşmıştır. Bağlama, kafiye ve yazım şekline göre ikinci dizenin sonundaki ibareyi *gör dögin* okumak ve anlamak gayet uygun düşer. Söz konusu beyitleri şu şekilde okuyup anlamak mümkündür:

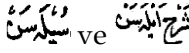
Süheyle dedi anda ol gördüğün Anuñ bigi süret bahup gör döğün (4806) Ki hiç kimse ancılayın yazmaya Degül yaza rengin dahı ezmeğe (4807)	Süheyl'e dedi orada gördüğün Bakıp böylesi bir resmi gör dövün Ki hiç kimse öylesini çizmedi Ne çizmek, boyasın bile ezmedi.
--	---

Benzer düzeltme için bk. 774. notu.

4974 **1. söyle sen** → söylesün

2. şerh eyle sen → şerh eylesün

Nakâşa dedi kim yigit söylesün Bugün sergüzeştünj şerh eylesün (4974)	Nakkaş'a dedi ki yigit söylesin, Olan hikâyesini şerh eylesin.
--	---

Yukarıdaki bevtin iki dizesinin sonunda geçen fiiller. M nüshasında şeklinde yazılmıştır. C. Dilçin, D nüshasında ilk fiilin *söyle ven* okunacak şekilde yazılmış olduğunu belirterek fiilleri M'deki yazılışlarına uygun olarak *söyle sen* ve *şerh eyle sen* şeklinde okumuştur. A. Cin de fiilleri aynı şekilde okumayı tercih etmiştir (Cin, 2012: 330-8). Ancak bu okumalar bağlama uymuyor. Bağlam yazıcının metnin bu kısmında harekeleme yanlışlıkları yapmış olduğunu, iki fiilin de son hecesinde *ötre* yerine yanlışlıkla *üstün* yazdığını gösteriyor.

Bu yanlışlığın anlaşılması için bir özet yapmak gerekiyor: Nakkaş, Süheyl'in veziridir. Peçe ile dolaşan Nevbahâr erkek sesini taklit ederek Tufan şehrine hükümdar olmuştur. Tufan hükümdarı olan Nevbahâr dört âşığını (Süheyl, Kaytas, Cühud, Saluk) yakalatmış, huzuruna çıkarmış ve âşıkların dördünden de başlarından geçen olayları halkın huzurunda anlatmalarını istemiştir. Dördüncü olarak sıra Süheyl'e geldiğinde Nevbahâr, Süheyl için tercümanlık görevini üstlenen vezir Nakkaş'a dönerek yukarıdaki söz konusu beyitle seslenir. Yani Nevbahâr, bu beyitle Süheyl'e değil Nakkaş'a seslenmiş, Süheyl'in macerasını anlatmasını beklediğini/ istediğini söylemiştir. Nevbahâr bu sözün devamında Nakkaş'tan, emrini Süheyl'e aktarmasını istemiştir. Burada *yigit* kelimesinin kullanılmış olması da düşüncemizin doğruluğunu gösterir. Çünkü Nevbahâr, burada doğrudan Süheyl ile değil ona tercümanlık yapan Nakkaş ile konuşmaktadır. Nakkaş ise yaşlı bir vezirdir. Dolayısıyla Nevbahâr bu sözle Nakkaş'a seslenmiş olamaz. Bağlama göre yukarıdaki iki dizenin sonundaki fiillerin *söylesün* ve *şerh*

eylesün okunacak şekilde yazılmış olması gerekirdi. Beyit, yukarıda gösterildiği şekilde okunup anlaşılabilir.

5089 **vü güne** → düğüne
 Buyurdı kim ol şarı tonatdılar
 Münâdi ile **vü güne** itdiler (5089)

Yukarıdaki beyit M nüshasında geçmez. C. Dilçin, beytin ikinci dizesinde dikkat çekilmiş olan kısmı, *vü güne itdiler* şeklinde okumuştur. Ancak bu okuma şekli bağlama uymuyor.

Kanaatimce metnin bu kısmında bir yazım yanlışlığı bulunuyor. Yazıcı burada yanlışlıkla *dal* yerine *vav* yazmış olmalı. Bu nedenle söz konusu ibare *düğüne itdiler* şeklinde okunmalıdır. Ayrıca ikinci dizedeki *itdiler* ile ilgili bir açıklama yapmak gerekiyor. Bağlama göre bu fiilin yapısı *itdiler* (<*eyitdiler*) şeklinde açıklanabilir. Çünkü ilk dizede düğün için şehrin donatılması konusunda emir verilmiş olduğu anlatıldığına göre ikinci dizede halkın düğüne davet edilmesinden söz edilmiş olması bağlama gayet uygun düşer. Yani ikinci dizede *münadi* 'haberci' tarafından halka duyuru yapıldığı ve halkın düğüne davet edildiği ifade edilmiştir. Buna göre beyit, şu şekilde okunup Türkiye Türkçesine aktarılabilir:

Buyurdı kim ol şarı tonatdılar Münâdi ile düğüne itdiler (5089)	Emir verdi, o şehri donattılar Münadiyle toya davet ettiler.
---	---

5440 **düş-** → ter düş-: uygun olmak
 Dilersen ki her bir sözüñ **دوشه** **düşe** ter
 Bişür aş bigi öñdin andan kotar (5440)

Araştırmacılar, yukarıdaki ilk dizede geçen ve M nüshasındaki yazılışı gösterilmiş olan fiili *düşe* şeklinde okuyup 'düşmek' anlamıştır (Dilçin, 1991: 3784; Cin, 2012: 360-14, 504a). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymuyor. Mesud, beyitte konuşma ve sözün uygunluğu üzerine bir tavsiyede bulunmaktadır. Beyitteki söz konusu fiili *ter duşa* (<*ter düş-a*) okunup 'uygun olsun, yerinde olsun' şeklinde anlaşılabilir. Bağlama göre beyti şöyle okuyup anlamak mümkündür:

Dilersen ki her bir sözüñ duşa ter Bişür aş bigi öñdin andan kotar (5440)	İster isen her sözüñ uygun düşe Sözü pişir, kaba koy değsin işe.
---	---

Benzer düzeltmeler için bk. 1517, 2818, 3748, 3611 notları.

Sonuç

Süheyl ü Nevbahâr'dan yukarıda sunduğumuz örneklerin okunma sorunları, yuvarlak ünlülerin yanlış yazılmış veya yanlış okunmuş olması ile yakından ilgilidir. Bu nedenle her iki durum için de okunma sorunlarının aşılması için bağlamın dikkate alınması gerektiği anlaşılıyor. Bunun yanı sıra yuvarlak ünlülerin okunması sırasında şu noktalara dikkat edilmesi gerekiyor:

1. Kelime bağlama uygun anlam vermiyor ise içinde yuvarlak ünlü bulunduğu düşünülen heceyi, dört yuvarlak ünlüye (o, ö, u, ü) göre yeniden okuyup bağlama uygun tercihte bulunmak gerekir.

2. Kelime başındaki elif vav'ın yuvarlak ünlü gösterme ihtimalinin yanında elifin bir ünlüyü vav'ın v ünsüzünü gösterme ihtimali vardır (bk. 2873).

3. Bir kelimedede yuvarlak ünlünün okunmasını perdeleyen sebep olarak hem hareke hem harfin eksik veya yanlış yazılmış olma ihtimali vardır (bk. 2144, 3577). Bu durumda yazım yanlışlığı nedeniyle yitmiş olan kelime ve yuvarlak ünlüyü bağlamdan çıkarmak mümkündür.

4. Bir kelimedede yuvarlak ünlünün okunmasını perdeleyen sebep olarak kelimenin tarihî süreçte ses değişikliklerine uğramış olma ihtimalinin yanı sıra anlamının güncel dilde yitmiş veya zayıflamış olma ihtimali vardır (bk. 2414, 2873, 3373). Bu durumda yazım yanlışlığı nedeniyle yitmiş olan kelimeyi bağlam kılavuzluğunda bulmak mümkündür.

Yukarıdaki örneklere göre metinler üzerinde yapılan okumalarda metni anlamadan geçmemek gerektiği veya en azından metnin anlaşılmayan yerlerinde tereddüt belirtmek gerektiği anlaşılıyor.

Dil içi aktarma yapılması durumunda metinlerin okunuşunda görülen bu tür yanlış okumaların en aza ineceği açıktır. Dil içi aktarmalarda karşılaşılan okuma yanlışlarının tasnif edilip sunulması metin okumada yöntem geliştirmek ve sonraki çalışmalar için bir anahtar ortaya koymak bakımından önemlidir.

Kaynakça

- AKKUŞ, Muzaffer (2004), “a / e Seslenme Edatının İşlevleri Üzerine Bir Araştırma”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I (20-26 Eylül 2004)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 855/I, s. 109-118, Ankara.
- AKTUNÇ, Hulki (2000), *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, Yapı Kredi yayınları, İstanbul.
- Almaani.com. *Mucemu'l-Maani*.
- ALPASLAN, Sevil (2016), *El-Ferec Ba'de's-şidde Paris Nüshası (İnceleme - Metin)*, Yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- ALTAYLI, Seyfettin (1994), *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II*, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları: 2648, İstanbul.
- ALYILMAZ, Cengiz (1999), “Ünlemleri Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri”, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 434-540.
- ARAT, Reşit R. (1992), *Atebetül-Hakayık*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 32, Ankara.
- ARAT, Reşit R. (1999), *Kutadgu Bilig I Metin*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 458, Ankara.
- ATALAY, Besim (1986), *Divanü Lûgat-İt-Türk Tercümesi (4 Cilt)*, Türk Dil Kurumu yayınları: 524, Ankara.
- AYSAN, Advıye ve TUNCAY, Selma (1993), *Türkiyede Kadın-Erkek Adları Sözlüğü*, Ankara.
- BANGUOĞLU, Tahsin (1938), *Altosmaische Sprachstudien zu Süheyl ü Nevbahar*, Breslau.
- BOZ, Erdoğan (2012), *Risaletü'n-Nushiyye*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- CANPOLAT, Mustafa; ÖNLER, Zafer (2007), *İshâk bin Murad Edviye-i Müfreda*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- CİN, Ali (2012), *Mesud bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr (Kenzü'l-Bedâiy')*; *İnceleme- Metin- Dizin*. Konya. Eğitim Yayınevi.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1976), *Sultan II. Murad Devri Mesnevileri (Doçentlik Tezi)*, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, Erzurum, s. 35-39.

- DANKOFF, Robert (2004), *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü* (Katkılarla İngilizceden çeviren: Semih Tezcan), İstanbul.
- DENY, Jean (1941), *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)* (Tercüme Eden: Ali Ulvi Elöve), Maarif Matbaası, İstanbul.
- Derleme Sözlüğü* (1965-1979) I-XI C, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1993), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (1991), *Mes'ûd bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr; İnceleme- Metin- Sözlük*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 51, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (1995), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 517, Ankara.
- DOERFER, Gerhard (1963-1974), *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen, unter besonderer Berücksichtigung älterer neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen- und Timuridenzeit, I-IV*: Wiesbaden. Franz Steiner Verlag.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (ve Diğerleri) (1991), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2008), "La Enklitiği ve Türkçede Bir 'Pekiştirme Enklitiği' Teorisi", *Dil Araştırmaları*, S. 2 (Bahar), s. 35-56, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. - AKKOYUNLU, Ziyat (2014), *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâtî't Türk Giriş - Metin - Çeviri - Notlar - Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 1120, Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer (2017), "Türk Yazı Dillerinde 2. Teklik Kişi 'Serzeniş-Kınama' Kipliği ve İşaretleyicileri", *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s.189-208.
- KARA, Funda (2017), "'Bana Seni Gerek Seni' Yapısı Üzerine", *Yunus Emre Kitabı*, Aksaray valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları: 15, s. 109-137.
- KARATAŞ, Turan (2004), *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KAVRUK, Hasan - Kadioğlu, İdris (2017), *Manzum Siyer-i Nebi*, İnönü Üniversitesi Yayınları No: 9, Malatya.

- KAYA, CEVAL (1994), *Uygurca Altun Yaruk (Giriş, Metin ve Dizin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1928), *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, İstanbul.
- KÜÇÜK, SABAHATTİN (1994), *Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- MA'LUF, Lewis (1973), *El-Müncid Fi'l-Luga*, Beyrut.
- MUHAMMED ABDÜLKADİR ER-RAZİ, (1967), *Muhtaru's-sihah*, Daru'l-Kutubu'l-'Arabi, Beyrut.
- MÜTERCİM ASİM EFENDİ (2000), *Burhân-ı Katı*, (Hazırlayanlar: Mürsel Öztürk, Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları: 733, Ankara.
- MÜTERCİM ASİM EFENDİ (2014), *Kâmuûs'l-Muhît Tercümesi*, (Hazırlayanlar: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 1, İstanbul.
- MORDTMANN, J. H. (1925), *Suheil und Nevbehâr*, Hannover.
- MÜTERCİM ASİM EFENDİ (2000), *Burhân-ı Katı*, (Hazırlayanlar: Mürsel Öztürk, Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları: 733, Ankara.
- ÖNLER, Zafer (1996), "Türkçede -LA Zarf Eki", *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992, Türk Dil Kurumu Yayınları: 632*, Ankara, s.9-15.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2012), "Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Düzeltmeler", *Uluslararası VIII. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu* (15-17 Kasım 2012, Diyarbakır)'nda sunulan bildiri metni.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2014), "Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Düzeltmeler", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, Haziran 2014, s.62-79.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2016/I), *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Giriş, Notlar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 1166/1, Ankara.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2016/II), *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Metin, Dizin II*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 1166/2, Ankara.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2016), "Tarihî Metin Okumalarında Kelimeyi Bölme ve Kelimeleri Birleştirme Sorunları: *Süheyl ü Nevbahâr*'dan Örnekler", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, Aralık 2016, s. 1593-1602.

- ÖZÇELİK, Sadettin (2017a), "Tarihî Metinlerde Yuvarlak Ünlülerin Okunması Sorunu: *Süheyl ü Nevbahâr'dan Örnekler*", Uluslararası 8. Türk Dil Kurultayı'nda sunulmuş bildiri metni.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2017b), "Süheyl ü Nevbahâr'da Kafiye Tasarrufları", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 18, İstanbul, s. 425-440.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2017c), "Süheyl ü Nevbahâr ve Tarama Sözlüğünde *boyla-* Fiili Üzerine Düzeltmeler", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, Aralık 2017, S. 6/4, s.2114-2121.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2017ç), "Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Düzeltmeler (2)", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Aralık 2017, 65. Cilt - 2. Sayı, s.233-242.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2018a), "Süheyl ü Nevbahâr'da *deg-*, *degür-* Fiilleri ve +A *degir / degmez* Söz Kalıbının Anlaşılması Sorunu", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Güz 2018, 46. Sayı, s.181-193.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2018b), "Süheyl ü Nevbahâr'da Kafiye Tasarrufları (2)", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 21, İstanbul, s. 605-628.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2018c), "Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Düzeltmeler (3)", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Aralık 2018/1, 66. Cilt - 1. Sayı, s. 5-62.
- PALA, İskender (2004), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- SARAÇ, Yekta (2012), *Klâsik Edebiyat Bilgisi - Biçim - Ölçü - Kafiye*, Gökkuşbe, İstanbul.
- STEİNGASS, F. (1892), *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, London.
- Tarama Sözlüğü* (1977), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tarama Sözlüğü VII Ekler* (1974), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TAŞ, İbrahim (2009), *Süheyl ü Nevbahâr'da Eskicil Ögeler*, Palet Yayınları, Konya.
- TAŞ, İbrahim (2015), *Süheyl ü Nevbahârda Eskicil Ögeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 1141, Ankara.
- TATÇI, Mustafa (1990), *Risaletü'n-Nushiye*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TATÇI, Mustafa (1990), *Yunus Emre Dîvânı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- TEKİN, Talat (1989), *XI. Yüzyıl Türk Şiiri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TEKİN, Talat (2000), *Orhon Türkçesi Grameri*, Sanat Kitabevi, Ankara.
- TEZCAN, Semih (1994), *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlar*, Simurg Yayınları, Ankara.
- TEZCAN, Semih (1995a), "Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlara Birkaç Ekleme", *Türk Dilleri Araştırmaları Cilt: 5*, Simurg Yayınları, s. 239-245, Ankara.
- TEZCAN, Semih (1995b), "Mes'ud ve XIV. Yüzyıl Türk Edebiyatı Üzerine Yeni Bilgiler", *Türk Dilleri Araştırmaları Cilt: 5*, Simurg Yayınları, s. 65-84, Ankara.
- TULUM, Mertol (1993), "-LA/ -LE Ekine Dair", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul, C. XXVI, s.157-164.
- TULUM, Mertol (2011), *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 1036, Ankara.
- Türkçe Sözlük* (2011), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.